

Una mirada que en feu sorgir d'altres: a propòsit del llibre de Jaume Vicens Vives sobre el segle XIX

Joan Serrallonga (Universitat Autònoma de Barcelona)

Resum /Resumen /Abstract

Aquest article tractar de mostrar l'evolció del concepte de "classe obrera" en la historiografia social des de l'estudis de Jaume Vicens Vives *Els catalans en el segle XIX*, fins a l'actualitat

Este artículo tratar de mostrar la evolución del concepto de "clase obrera" en la historiografía social desde el estudios de Jaume Vicens Vives *Los catalanes en el siglo XIX*, hasta la actualidad

This article tried to show evolció the concept of "working class" in historiography and social studies from the Jaume Vicens Vives *Los catalanes en el siglo XIX* to the present

Paraules clau /Palabras clave /Key Words

Classe obrera, burgesia catalana, població

Clase obrera, burguesía catalana, población

Working class, the Catalan bourgeoisie, a town

Ix, e crida pel món que mai mon cor ingrát
cessarà de cantar de mon patró la glòria
e passe per ta veu son nom e sa memòria
als propis, als estranys, a la posteritat."

42

Part de "La Pàtria" de Bonaventura Carles ARIBAU (1798-1862),
publicada a *El Vapor*, 24 d'agost de 1833.
Dedicat al banquer Gaspar de Remisa.

Avui, i des de fa anys,¹ els estudis que tenen per subjecte principal la classe obrera han sofert una davallada. Ha sigut un arrossegament continuat que els ha volgut traslladar a empellons cap a unes posicions que fossin buides de contingut. El mal s'ha estès tant que fins i tot, sense exageracions, es pot parlar d'epidèmia. Aquells que s'han contagiats viuen a fons la malaltia i àdhuc podrien arribar a creure sense massa esforç que els obrers varen ser un element per complet marginal dins de la nostra societat i, pel tema que aquí ens ocupa, en el treball de l'historiador. Com a botó de mostra, diguem que en l'actual panorama universitari català -el petit país on es desenvolupà com enlloc de la Península Ibèrica el procés d'industrialització- les assignatures que contempen directament la classe obrera són ben poques i, a més, tenen seriosos problemes per a mantenir la seva existència independent en els graus i fins i tot en els màsters. Ara bé, en desgreuge, les matèries que encara inclouen l'estudi de la classe obrera ho fan d'una forma clara i tallant. La resta la mantenen com un element tangencial respectant que

¹ VÁZQUEZ-MONTALBÁN, Manuel; "La destrucción de una razón. El decreto de extinción de la clase obrera, un exagerado recurso idealista", *El País* (2 de mayo de 1991), *Temas de nuestra época*: "La crisis de la clase obrera", p.4-5.

continuem davant “la classe més nombrosa i més pobre”, en aquella afortunada expressió de Saint-Simon. Hi ha, doncs, una colossal ofensiva per esborrar com sigui el concepte més clàssic de classe obrera i, significativament, el de lluita de classes de la ment de la nostra atribolada ciutadania. No és, doncs, un debat sobre la seva composició, sobre els diferents papers representats, les organitzacions que sorgeixen o les diverses formes de lluita, és, ras i curt, una cursa per a arribar a la seva completa eliminació.

Cap país ha quedat al marge d'aquest atac, que ha set permanent i d'una enorme insistència, perquè es tracta d'una ofensiva que de fet es va iniciar en el mateix moment de la irrupció del sistema capitalista. Ara bé, quan ens mirem les preteses argumentacions d'aquests enterradors -que no pas enterraments- potser ens pot sorprendre que els elements usats ara per a aconseguir aquesta liquidació siguin, en realitat, els mateixos que definien l'objecte. És a dir, es vol liquidar el concepte pervertint els mateixos elements que abans l'havien definit. I dic que ens sorprèn perquè avui, en general, els conceptes clàssics² tan ben elaborats han estat substituïts apressadament per una mena d'intuïcions que només mostren la superfície, la pell, però no el fons. Només hem de fer un curt recorregut pels diaris de difusió general en qualsevol format per a adonar-nos d'aquesta magnitud. Ara bé, el concepte “classe obrera” forma part del nostre fons, d'aquelles concepcions que hem considerat per complet interioritzades. I és aquesta consciència la que ara es vol arrabassar. I ho volen fer usant l'efectiva arma de la indiferència, que porta amb rapidesa a la ignorància. Ho volen fer des del neoliberalisme o usant una mena de “tercera via”, o sia, la negació de tot sense definir ben res. Ho volen fer, en síntesi, situant el sistema ja des dels seus orígens com a millorador de les condicions de vida de tota la població,³ oblidant, convenientment, que el capitalisme únicament maximitza el benefici... i que no hi ha res més.

Aquest atac frontal era ben viu, doncs, i amb enorme brutalitat, en l'etapa en la que escriu el professor Vicens. Aquesta agressió havia estat possible en els llocs i en aquells moments on s'havien oblidat o difuminat les anàlisis, on s'havia esborrat tota o una bona part de la seva substància. Un període on la historiografia havia quedat per complet esquingada d'aquells que van lluitar durant la República per afermar un conjunt de conceptes que ens il·luminessin en lloc de mantenir-nos en la més completa foscor. Desapareguts aquests lluitadors un bon grup va emprendre el camí de la manca d'esforç, el de la subordinació o, simplement, el de la supervivència en una època despietada i brutal. Per això, veure alguna llum enmig del fosc desert del règim franquista era una conquesta d'enorme vàlua. Una d'aquestes teies que va obrir un cert camí en el nostre país destrossat per la sanguinària dictadura fou la que blandà Jaume Vicens i Vives amb els seus treballs. No es pot dir que fos una flama resplendent, no, però el sol fet de donar una certa visibilitat a la classe subalterna ja era un pas de gegant. I és que amb aquesta fognada de l'obra de Vicens els vençuts semblaven de nou visitables en els relats centrats en aquells antecedents més o menys remots. Els textos seleccionats i els paràgrafs que ara seguiran volen fer referència a aquest esforç, que per alguns ha estat qualificat de titànic en virtut de l'obscur temps que li va tocar viure. Però, com és obvi,

² “En la medida en que millones de familias viven en condiciones económicas tales que diferencian su modo de vida, sus intereses y su cultura del de las otras clases y los contraponen a ellas de manera hostil, forman una clase”, MARX, Karl; *El 18 Brumario de Luis Bonaparte* [1852].

³ Hom podria pensar que el debat entre optimistes i pessimistes respecte de les conseqüències del procés industrialitzador és una cosa del passat, però, en realitat, és un debat ben viu que serveix els interessos d'aquells que volen sostenir el sistema capitalista.

també ens haurem de referir de forma substancial a la continuïtat d'aquest afany. Una continuïtat que es va manifestar en una certa forma de mestratge, una reflexió potser difusa, però certament recordadíssima.⁴ Dit així, podríem constatar que l'arrencada de l'afany recuperador es va produir aquí i no a Espanya i que va tenir un encadenament realment efectiu. Josep Fontana ho situa amb molta nitidesa: "No resulta fàcil fer-se càrrec de quin era el panorama de la història de la industrialització espanyola entorn de 1955, quan, cap a la fi dels meus estudis a la Universitat de Barcelona, vaig conèixer, a la vegada, Jaume Vicens i el que aleshores era el seu jove ajudant Jordi Nadal"⁵.

Els catalans en el segle XIX, junt amb la trajectòria vital de personatges seleccionats integren el volum XI de la col·lecció "Biografies catalanes"⁶. Hi ha hagut un acord general en considerar aquest assaig com una de les seves obres més reeixides; a aquesta conformitat real s'hi ha afegit el misteri de preteses intencions: "és també un llibre militant, centrat en explicar un redreçament que Vicens volia per a la seva època amb els mateixos protagonistes: la burgesia"⁷. Ara bé, considerant la vàlua general de l'estudi, no ens ha de resultar gens sorprenent, ans al contrari, resulta gratificant que el primer apartat del llibre del professor Vicens sobre el transcendent segle XIX estigui centrat en "la gent"; de fet, fins i tot podríem dir que va dirigit específicament al comú de la gent del nostre petit país. Per a algú que ara es llençava a l'assaig, un gènere que havia conreat més aviat poc o de forma ben esporàdica, tocar de peus a terra era una necessitat indefugible. Tampoc ha de tenir sorpresa que, d'entrada, els punts fonamentals facin una referència seguida a una processó: la gent, les activitats i els grups socials. Per a Vicens, aquests tres elements són els pilars bàsics d'una explicació seriosa, amena i metodològicament novetosa. De fet, aquest és un ordre temàtic encertat i útil per a l'exposició de qualsevol tema, una bona concatenació que els deixebles -més o menys declarats- han anat respectant de manera notablement escrupolosa⁸. El mateix esquema quedà institucionalitzat en alguns manuals d'aquest període, dirigits o redactats directament per Vicens, fins i tot en aquells que ja eren d'una grandària considerable i contenien un cert aiguabarreig de conceptualitzacions⁹. És per això que les preguntes correctes, les definidores, anirien en el sentit de considerar com formula Vicens el procés d'industrialització a Espanya, qui considera que n'és el subjecte actiu, quins els passius (si ho veu així) i quins resultats creu que s'aconsegueixen. Naturalment, i aquí és

⁴ Jordi Nadal Oller, després de recordar que sense el mestratge de Vicens Vives no hagués set historiador, diu: "me horroriza pensar lo que habría sido de muchos, incluyéndome a mi mismo, de no haberse producido la irrupción vicentina en el páramo universitario de 1948".

⁵ FONTANA, Josep; "Jordi Nadal i la història de la industrialització espanyola", en *Doctor Jordi Nadal. La industrialització i el desenvolupament econòmic d'Espanya*, Publicacions de la Universitat de Barcelona, Barcelona, 1999, vol. 1, p.22-25, cita p.22.

⁶ VICENS i VIVES, Jaume; LLORENS, Montserrat, *Industrials i polítics del segle XIX*, Editorial Vicens-Vives, Barcelona, 1958. Usarem la paginació d'aquesta primera edició. El 2010: "Jaume Vicens i Vives. Obra escollida", 2, amb pròleg de Josep Fontana.

⁷ MUÑOZ LLORET, Josep M.; *Jaume Vicens i Vives (1910-1960). Una biografia intel·lectual*, Edicions 62, Barcelona, 1997, p.295-310, cita p.309.

⁸ Josep Fontana comença la seva síntesi d'història de Catalunya per al període 1787-1868 amb: els homes, els treballs, les idees, els conflictes. FONTANA, Josep; *La fi de l'Antic Règim i la industrialització, 1787-1868*, Edicions 62, Barcelona 1988, volum V de la *Història de Catalunya* dirigida per Pierre Vilar.

⁹ VICENS VIVES, Jaime; *Manual de Historia económica de España* (con la colaboración de Jorge Nadal Oller). Editorial Vicens-Vives, Barcelona, 1972 (1a ed. 1959), "Mi preocupación constante ha sido la de dar una línea justa a la dinámica de la Historia económica española", p.6.

del tot pertinent, ens allargarem en la continuïtat o no d'aquestes hipòtesis primerenques a mans d'altres estudiosos del segle XIX¹⁰.

Vicens construeix la seva síntesi amb un volum d'informació que avui, deixant de banda algun punt qualitatiu, considerariem molt precari. El punt qualitatiu el donen, entre pocs d'altres, Manuel Raventós, Jaume Carrera i Pujal, Frederic Rahola, Pau Romeva i, en un sentit més proper, també sens dubte Casimir Martí, a qui Vicens prologaria el seu important estudi¹¹. En altres apartats, les referències eren tan primerenques que només es veien per la gatonera. Per posar només un exemple: les referències a les recopilacions fetes per Josep Iglésies sobre la població de Catalunya només són a les beceroles, tot i que naturalment les coneix bé i les cita de forma adequada¹². Tampoc pot usar elements reals de l'evolució industrial, dels censos, perquè no hi són i encara trigaran¹³. No és que Vicens no hagués recollit materials bibliogràfics i material d'arxiu, ho havia fet, però... hi havia tan poca cosa! Les referències que trobem a les seves notes ens mostren clarament que aquest era un tema verge, encara que circulessin alguns assaigs de qualitat poc edificant i una documentació més que limitada. Vicens, es proposa fer una síntesi sobre la Catalunya del segle XIX, però amb menys ambició, perquè sense dir-ho explícitament te la vista posada en una anàlisi de la burgesia catalana del període¹⁴. Aquesta podia ser, doncs, la vertadera finalitat, aquella que només intuïen alguns¹⁵. El mètode per arribar a una confecció prou acurada ha estat resumit de forma útil i prou precisa per Montserrat Llorens, a qui va encarregar la redacció de les vint-i-una biografies que ell mateix havia triat amb cura. Curiosament, o no tant, la primera que li va donar de prova va ser la del marquès de Remisa, que

¹⁰ VILAR, Pierre (Introducció); *Història de Catalunya*, Edicions 62, Barcelona, 1987, volum I, p.28 i 44, "Jaume Vicens va plantejar encertadament el problema al mateix títol del seu famós assaig, i a les suggestions d'estudis que implicava."

¹¹ MARTÍ i MARTÍ, Casimir; *Orígenes del anarquismo en Barcelona*. Pròleg de J. Vicens Vives., Teide, Barcelona, 1959. CEHI.

¹² Vicens Vives coneix, evidentment, les obres de Josep Iglésies i Fort (1902-1986), que ja havia publicat des del 1929; però, cita la referència bibliogràfica que ha usat Joan Mercader al llibre sobre els capitans generals (1957), *Industrials i polítics...* p.29, nota 3. Iglésies publicarà el 1969-1970 a la Fundació Vives Casajuana *El cens del comte de Floridablanca, 1787 (Part de Catalunya)*. Sobre l'obra d'Iglésies, vegeu: Enric MENDIZÀBAL RIERA, "Josep Iglésies i els estudis de població a Catalunya", *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, Barcelona, 1991, p.25.

¹³ "Para antes de 1955 nos hallamos ante un desierto estadístico que sólo el paciente trabajo de muchos historiadores económicos (englobando bajo esta denominación a todos los que, tanto historiadores como economistas como geógrafos, han realizado trabajos sobre la economía regional española en los siglos XIX y XX) está consiguiendo poblar." CARRERAS, Albert, "Fuentes y datos para el análisis regional de la industrialización española", en NADAL, J.; CARRERAS, A. (dir y coord), *Pautas regionales de la industrialización española (siglos XIX y XX)*, Ariel, Barcelona, 1990, p.3-20. CARRERAS, A.; TAFUNELL, X. (coords), *Estadísticas históricas de España, siglos XIX-XX*, Fundación BBVA, Bilbao, 2005.

¹⁴ Aquesta hipòtesi tan primerenca redactada en l'assaig de Vicens *Industrials i polítics* va tenir continuïtat en estudis com els d'Àngels SOLÀ, "Mentalitat i negoci de l'èlite econòmica barcelonina de mitjan segle XIX", en *Orígens del món català contemporani*, Barcelona, Fundació Caixa de Pensions, 1987, p.149-181; i "La burgesia plural" en *Història, societat, política i cultura als Països Catalans*, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1997.

¹⁵ LLORENS, Montserrat; "Industrials i Polítics: síntesi del Vuitcents", *L'Avenç*, 83 (1985), p.41-42. "Pels volts de 1950-1951 el seu interès d'investigador va centrar-se en el segle XIX, tant a Catalunya com a tota Espanya. La redacció d'aquest volum li permetia, ara de començar a elaborar el material que, de feia uns quants anys, estava començant a recollir sobre el tema que havia de ser el centre de la seva atenció: la burgesia catalana del segle XIX", p.42.

aleshores tenia una primera escaleta en l'obra de Ramón de San Pedro.¹⁶ Per tant, fixem-nos-hi bé en tota la trama, perquè el tema és molt interessant per a Vicens, tot i fer el salt des dels Trastàmara. Recapitulant: és un tema parcialment nou en el que s'hi situarà amb un bon doll d'idees i, sobretot, amb ganes.

En la construcció d'aquesta obra, que cada vegada li és més satisfactòria, no podem dir que sols compleixi un deure editorial, ni de bon tros. Potser és per això que des del principi del projecte vol fugir explícitament del muntatge d'un manual, tot i que després de tants anys de fer-ne i de corregir-ne el seu plantejament analític a la menuda i el preparat molt esquemàtic s'hi veuran reflectits massa vegades¹⁷. Precisament en un d'aquests manuals a l'ús, el que anava destinat a l'assignatura d'història econòmica d'Espanya i que era compendi d'apunts de classe ja publicitats, el catedràtic Vicens insistia de forma tallant en identificar la burgesia com l'autor únic del progrés, deixant així de banda qualsevol altre subjecte, el pateixi o no. Era, de fet, la mateixa tesi de la "minoría dirigente del país" que ja havia incorporat feia uns anys en un assaig més petit¹⁸. Així, doncs, la burgesia emprendora és enalçada perquè "el siglo XIX español se caracteriza por el impulso constante de una minoría para lograr el nivel técnico y una riqueza cada día mayores. Y ello no sólo en el campo económico, sino en el cultural y el científico". D'aquesta forma tan concisa -ara amb una certa revisió del professor Jordi Nadal Oller- situarà els enemics del progrés i una Espanya plena de baralles i de conflictes: "La historia del siglo XIX español ofrece, por otra parte, un rasgo que debe ser simpático: el de su desgarradora autenticidad (...) "¹⁹. Evidentemente España sería otra cosa en el concierto mundial si durante estos setenta años en lugar de pelear hubiera podido trabajar". La descripció és vertaderament descarnada i va dirigida, amb paraules complaents, a apuntalar la tesi tant temps acaronada per la burgesia catalana d'ahir, d'aleshores i encara d'avui. Una burgesia que es veurà per complet satisfeta amb aquelles afirmacions. Fet i fet, aquesta reflexió vicentina es mantindrà pràcticament inalterada durant anys en una part destacable de la historiografia catalana. Així, doncs, amb aquest llenguatge premiós, els socis del Cercle d'Economia que varen anar a la conferència del 16 d'octubre de 1958 sortiren satisfets, com ho estava també la reduïda part de les capes benestants que s'interessava per aquests temes. Ara bé, és cert que la classe obrera no s'hi veu en les relacions econòmiques esbossades en aquesta obra de Vicens? Al contrari, hi és visible i ben visible, però no pas en les pautes que el concepte clàssic ens suggeriria. Dit d'una altra manera, l'autor la coneix i la situa, però la pregona

46

¹⁶ *El Marqués de Remisa: un banquero de la época romántica: esbozo de biografía, sin retoque y bosquejo del ambiente financiero de su tiempo*, Barcelona, [s.n.], 1953.

¹⁷ La correspondència amb el seu amic Santiago Sobrequés és un doll d'informació sobre la forma de confeccionar els manuals i els recursos editorials bàsics en aquell període convuls. SOBREQÜÉS i CALLICÓ, Jaume, *Història d'una amistat. Epistolari de Jaume Vicens i Vives i Santiago Sobrequés i Vidal (1929-1960)*, Vicens Vives, Barcelona, 2000.

¹⁸ VICENS i VIVES, Jaume., *Notícia de Catalunya*, Editorial Destino, Barcelona, 1954. "El segle passat el XIX veié la formació de la nova minoría dirigente del país. Damunt la cresta de l'onada social per on ininterrompudament menestrals, obrers i pagesos desembocaren cap a la burgesia d'afers, es pogué recollir l'escuma dels homes que per llur esperit d'empresa i llur visió de les necessitats essencials del país establiren de bell nou els quadres rectors de la societat catalana", p.77-78. No ens ha de sorprendre que s'hagi reeditat tantes vegades. Aquest any s'ha fet a la col·lecció "Jaume Vicens i Vives. Obra escollida", 1, amb un avantpròleg de Borja de Riquer.

¹⁹ Anys després, Jordi Nadal, escriu l'obra fonamental per entendre el nus de la qüestió: *El fracaso de la Revolución industrial en España, 1814-1913* (Barcelona, Ariel, 1975). Com podem veure, el període ja s'ha centrat del tot, ningú no va a cegues i, a les conclusions hi diu: "El caso español es menos el de un late joiner que el de un intento, abortado en gran parte, de figurar entre los first comers. La historia de esta frustración es la que he intentado explicar...", p.226.

insistència en alguns elements de caràcter estamental contribueix més a la difuminació que a la claredat.

Quan el professor Vicens analitza els obrers ho fa prenent la base certa de les seves condicions d'existència (de vida), amb la consciència que sense definir-les clarament no es pot valorar amb encert cap tipus de resposta. Podríem dir clarament que s'esforça en arribar a establir aquesta relació: condicions i resposta, però que en aquell moment tan desballestat no podrà situar el desllorigador. Meritòriament busca com pot aquestes informacions de tot punt necessàries i, al mateix temps, fuig d'allò que aleshores feia la major part dels encastellats historiadors (o altres que s'hi consideraven de forma petulant i errònia) peninsulars²⁰. Ara bé, la "classe" no hi és i el conjunt resultant és un munt de peces sense unitat, unes parts que, almenys aparentment, no tenen ni ordre ni concert. O potser la única unitat que se'ls hi permet a aquests actors és la de l'obra, dit d'una altra manera: aplegar-se dins el sistema... i prou. Hom pot veure que "grosso modo" i de forma encara no ben definida -però, en tot cas prou reflexiva- lliga l'evolució de l'economia amb les condicions de vida, de treball i, posteriorment, amb la resposta que la classe obrera dona a l'explotació a la que és sotmesa. Podríem dir, però, que encara no es veu capaç de renunciar a pensar en una certa base només entorn del concepte "obrerisme català"; entenent aquesta unitat en els termes del "català" i no pas en els de "l'obrer". I és que Vicens fa referència principal a aquella sociabilitat de la classe obrera catalana muntada sobre el creixement, el progrés; de fet, la que arriba a les formulacions específiques de lluita durant el desenvolupament de la vaga general de 1855. Lamentablement la historització completa d'aquesta vaga general no s'ha assolit o sols s'ha plantejat de forma dèbil, qüestió que encara avui ens deixa a mig camí a l'hora de valorar alguna de les conclusions de Vicens sobre aquella resposta a l'aguda explotació que comportà la crisi. Però, deixem-ho clar, tot i aquesta discreta topada, la seva anàlisi té innegables ingredients que seran recollits a bastament en estudis posteriors²¹.

Vicens entra també de forma categòrica en l'embranchida del creixement de la població a Catalunya, en "l'empenta biològica". No ho fa per a destacar un recurs explicatiu o didàctic, sinó una nova concepció d'abordar la historització del Vuitcents. Així, seguint aquest mateix fil argumental, al llibre es fa una distinció clara i prou precisa entre l'etapa de la demografia basada en la població autòctona i aquella que reclamarà de forma imperiosa l'arribada de gent de fora del nostre país per a sostenir

²⁰ Per exemple, amb coratge, Vicens Vives titlla de ridícules les apreciacions segons les quals els internacionalistes (de signe marxista o bakunista) eren culpables de tots els mals. I afegeix: "els conflictes socials del segle XIX s'esdevenen d'acord amb les fluctuacions cícliques imperants en l'economia de mercat obert. Com que l'obrer vivia en unes condicions miserables... tan bon punt el cicle econòmic comportava una crisi pregona paraven les fàbriques, s'esdevenia l'atur forçós i l'obrer era víctima de la misèria i de la malaltia". *Industrials i polítics...* p.185. Que hom trobi citat un personatge com Maximiano García Venero no vol dir altra cosa que en feia un ús únicament instrumental en el desert.

²¹ Encara que cadascun de forma distinta, les aportacions de Miquel Izard, Jordi Maluquer de Motes i Jaume Torras intervenen en el període per a destacar les condicions de les classes populars com a conseqüència de la seva innegable participació en el procés industrialitzador. Les sèries aportades per Maluquer contribueixen a identificar les condicions de vida de la classe obrera. Així com algunes parts destacades de les interpretacions de Jaume Torras resumides en *Liberalismo y rebeldía campesina, 1820-1830*, Ariel, Barcelona, 1976 (la seva tesi doctoral és del 1971). Però, la viva redacció de Miquel Izard ens situa sempre en un escenari nou i engrescador: *Sin leña y sin peces deberemos quemar la barca. Pueblo y burguesía en la Cataluña contemporánea*, Los Libros de la Frontera, Barcelona, 1998.

l'innegable creixement econòmic que s'està produint de forma continuada²². Per això, hom situarà dues fases força ben marcades en la decadència demogràfica catalana²³. La primera la veu condicionada pel final de la unitat d'una població autòctona "basada en l'economia agrària de la vinya i el comerç d'exportació colonial". La segona la situa en l'inici de l'època marcada pel pas a una població catalana que ens en diu "mixta" i que situa amb tota la cura possible com aquella "centrada en el desenvolupament tentacular de la indústria catalana sobre Espanya seguint les venes de la xarxa ferroviària, que acabava de ser completada".

Una vegada hem entrat de ple en el desenvolupament de la síntesi plantejada, sembla com si la imposant i molt satisfeta figura del marquès de Remisa²⁴, que es veu a la primera solapa del llibre, ja ens hagués indicat per on anirien els principals trets. Es tracta de contextualitzar l'equidistància fictícia entre "el ritme de l'Europa veïna" per un cantó i "l'esgotament gairebé agònic" de l'altra banda de l'Ebre. En realitat, és una mena de savi garbuix de paraules i expressions per indicar d'on som "forçadament" (però no ho pot pas dir) i per fer del tot avinent la trava de la que volem desempallegar-nos (i aleshores tampoc ho podia dir). Tot plegat no és un "simple" assaig d'història política amb una base econòmica, o a l'inrevés, perquè Vicens va més enllà i diu que vol plantejar els primers rudiments d'una "història total"²⁵. És potser per això que la mecànica històrica del Vuitcents ocupa sols una part final; una part que, a la vegada, si es vol pot actuar com a apretada síntesi. Que aquesta part sigui un xic menor en el volum del llibre esdevé un fruit saborós de la nova metodologia que el professor volia aplicar per centrar acuradament el tema, per fer-lo més entenedor al públic en general i, punt potser de petita vanitat i d'enorme lluita, per esmenar la plana a altres analistes més "oficials" que fiaven encara en els grans relats buits de contingut i sempre elogiosos amb al poder. Aquí també podem dir que les reflexions no cauran pas en un terreny erm, al contrari.

Torno a dir que en el seu conjunt, aquest llibre muntat per Vicens sembla caure, desprendre's, de la ma nua del patrici Gaspar de Remisa i Miarons. Un assaig sobre un prohoms que per a Vicens lligava l'abans i el després. Una persona que venia directament d'una adinerada família de paraires de Voltregà, a la Catalunya interior, un clan amb una enorme visió de futur per a les seves inversions²⁶. Dic que el llibre es deixa anar de l'expressió d'aquest marquès perquè, lluny dels retrats de la rànica noblesa castellana tradicional, ell posa la seva ma sobre un munt de papers situats en un moble sobri dins d'una estança confortable que ja és declaradament burgesa. Vicens ho diu ben clar: "requerim fets concrets, homes als quals referir-nos, i, per això anem a presentar alguns tipus humans que corresponen a aquesta evolució econòmica general, de tipus

²² Anys a venir, el professor Jordi Nadal ens situaria adequadament fent el pròleg del llibre de Josep A. Vandellós, *Catalunya poble decadent*, [1935], Edicions 62, Barcelona, 1985, p.5-22.

²³ En aquest sentit, hom pot llegir encara amb profit "Los desequilibrios del siglo XIX" de Jordi NADAL, *La población española (siglos XVI a XX)*, Ariel, Barcelona, 1973 (1a ed 1966).

²⁴ Es tracta del conegut retrat que li feu el pintor Antonio López el 1844 i que està penjat al Museo Romántico de Madrid. De fet, aquesta és la imatge que ha quedat del colossal i astut financer català.

²⁵ No ens hem pas de confondre, perquè fou Pierre Vilar (1906-2003) qui per a la nostra jove historiografia li va imprimir una dinàmica clara al concepte. En realitat, en una història de la elit com la que pretenia Vicens el mot "total" era una altra cosa o bé quedava per complet mancat de base. Aron Cohen, Rosa Congost, Pablo F. Luna (eds.); *Pierre Vilar història total, història en construcció*, PUV, València, 2006 (en francès, Éditions Syllense, 2006), p.25-37.

²⁶ SERRALLONGA, Joan; "Prohoms, propietaris i artesans de camí a la industrialització. La crisi del Gremi de Paraires de Voltregà (Osona), 1760-1796", *Manuscrits*, 18 (2000), p. 163-184.

internacional... el primer és Gaspar de Remisa...”²⁷. Com va destacar Ernest Lluch, el nucli central de la conferència de 1958, on situava aquestes afirmacions, contenia la base de les tesis del llibre que aviat sortiria al carrer. Així, doncs, serà per a tots ben evident que l'historiador Vicens fugí dels vells paràmetres establerts sense cura per analistes que no superaven ni de lluny les exigències d'un treball ben menat i es situà de forma prou autònoma en el complicat panorama historiogràfic d'aquells anys de brutalitat. Vicens bescantava sense fer fressa les dèries d'uns assagistes que escrivien sense consideracions de cap mena tot allò que el poder dictatorial els requeria. Fins i tot, a vegades, aquests servils “amanuenses” ho escrivien sense que “l'amo” els ho manés explícitament, perquè estaven entrenats del tot en la subordinació. Enmig d'aquesta conjuntura, un professional com Vicens vol construir la seva aportació i fer-ho a consciència. La base serà, com en els anteriors encàrrecs, una recerca prou curosa i exigent emprant els materials disponibles (que no eren gaires). I amb aquesta trama tan esfilagarsada i amb aquest ordit farà una síntesi “que s'avingui amb les exigències de la nova metodologia històrica”. De fet, en la confecció del potent i expressiu índex i, després, en la selecció notablement acurada de les biografies encomanades a Monserrat Llorens, ja se'ns mostren d'una forma ben fefaent les novetoses apreciacions “del llibre”. És tot allò que, prenent la forma de bon tast, l'autor situa al seu breu “advertiment” per a no enganyar ningú. O sia, un petit escrit per a justificar que passi directament de l'aproximació temàtica a un treball que voldrà més consistent en el llarg terme. Lamentablement, aquest camí no el va poder recórrer. Es tractava d'aquell estudi que es componia de “l'afirmació interna i la delimitació externa, en un sentiment d'expansió i, tot seguit, en una voluntat de triomf”. En la reflexió de Vicens a la conferència hom ja hi podia veure reflectit el desenvolupament final de la tesi que llegim sumàriament a *Industrials i polítics* i que havia de tenir una tan notable influència en tots aquells que continuaran l'estudi del segle XIX al complet.

²⁷ VICENS i VIVES, Jaume; “El capità d'indústria espanyol dins els darrers cent anys”, *Recerques*, 10 (1980), p.163-173, cita p.169. Publicació de la conferència que Vicens i Vives pronuncià al Cercle d'Economia de Barcelona el 16 d'octubre de 1958. S'edita amb una interessant nota introductòria d'Ernest Lluch.

ANNEX.

En un país subalternitzat pel franquisme més intransigent, situar una Espanya que progressa només a la perifèria esgarriada és singular. El catedràtic Vicens i Vives es proposa fer una síntesi sobre aquesta Catalunya del segle XIX. Però, d'immediat, aquest llarg assaig es converteix en una anàlisi centrada en la burgesia catalana del període, deixant de banda "la classe més nombrosa i més pobre". La burgesia és enaltida, impulsada, elititzada satisfent així aquella petita part de les capes benestants que s'interessaven per aquests temes. Ara bé, ¿la classe obrera no hi és present al llibre de Vicens i Vives? Hi és visible, tot i que la insistència en introduir elements estamentals buits de contingut la difumina en un munt de peces sense ordre ni concert. Els estudis que segueixin Vicens hauran de soldar les peces ben laboriosament, o sigui, creuar la trama amb l'ordit per així poder discutir el pes real d'aquells amos i les condicions també reals de la classe obrera.

[1]

Encara que els estudis d'història social i les anàlisis sociològiques estiguin tan endarrerits al nostre país, ens és permès d'esquematitzar les corrents que transformaren de soca-rel la societat catalana durant la darrera centúria. En efecte, ens trobem davant d'un procés que reflecteix el moviment general de la societat occidental a conseqüència del desenvolupament del maquinisme i del capitalisme. Una vegada més, Catalunya recull l'onada de la civilització europea i la tradueix en el seu territori. Si molt abans foren el feudalisme i la revolució urbana, ara ens trobem amb la propagació de la societat burgesa i el naixement de l'obrerisme, que prevalen sobre els residus de l'organització feudal del país i en provoquen la definitiva extinció.

50

VICENS VIVES, Jaume; LLORENS, Montserrat, *Industrials i polítics del segle XIX*. Barcelona, Editorial Vicens-Vives, 1958, p. 111.

[2]

La historia del siglo XIX español ofrece, por otra parte, un rasgo que debe sernos simpático: el de su desgarradora autenticidad. Sin aparatos ortopédicos excesivos, apoyada por el sentimiento romántico de la vida, España fue más España que nunca, por lo menos después del siglo XV. Esta autenticidad del siglo XIX es lo que despierta en nosotros cierto sentimiento de timidez al contemplarlo, porque es de una sinceridad brutal, en sus pasiones y en sus choques. La intolerancia y el dogmatismo, el orgullo y el espíritu de secta, provocaron una continua atmósfera de guerra civil, que desde 1808 a 1876 devoró el país y paralizó su desarrollo económico. Evidentemente España sería otra cosa en el concierto mundial si durante estos setenta años en lugar de pelear hubiera podido trabajar.

VICENS VIVES, Jaime, *Manual de Historia económica de España* (con la colaboración de Jorge NADAL OLLER, Editorial Vicens-Vives,), Barcelona, [1a ed. 1959] 1972 (9a), p. 552.

[3]

Si poguéssim imaginar estadísticament el pes del grup industrial tèxtil català del segle XIX, jo no vacil·laria a concedir-li el 55% de la totalitat de l'esforç emprat per la indústria espanyola en el conjunt de l'economia. És a dir, aquests quatre-cents homes de Barcelona aconseguiren en l'espai de vint anys [1866-1886] representar més de la meitat de l'economia industrial espanyola. I gràcies a aquest impuls, com veurem més tard, va ser possible tot el trànsit o l'intent de trànsit d'una economia agrària espanyola a un tipus econòmic modern.

VICENS i VIVES, Jaume, “El capità d'indústria espanyol dels darrers cent anys”, Editat per Ernest Lluch, *Recerques*, 10 (1980), p.159-173, cita p.165.

